

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

*ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal*

№4

2025
APREL

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

РЭУ.РФ
Российский экономический университет
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

*Elektron nashr,
890 sahifa, aprel, 2025-yil.*

BOSH MUHARRIR:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

TAHRIR HAY'ATI:

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

MUHANDISLIK & IQTISODIYOT

*ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal*

05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modelashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti

08.00.01 - Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 - Makroiqtisodiyot
08.00.03 - Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 - Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 - Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 - Ekonometrika va statistika
08.00.07 - Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 - Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 - Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 - Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 - Marketing
08.00.12 - Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 - Menejment
08.00.14 - Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 - Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 - Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 - Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan
"Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan
milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha
"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

M u a s s i s: "Tadbirkor va ishbiarmon" MChJ

H a m k o r l a r i m i z:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

Роль искусственного интеллекта в управлении финансовым потенциалом предприятий.....	10
Юсупов Файзулла Якубович	
Erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini moliyaviy vositalar orqali takomillashtirish: "Navoiy" EIZ misolida.....	20
Quziev Ravshan Ramazanovich	
Davlat xaridlari jarayonini boshqarish va nazorat qilishning muhim jihatlari.....	26
Xodjamqulov Shahboz Sherali o'g'li	
Oliy ta'lim tizimini baholash: milliy model va global standartlar.....	31
Hakimov Hakimjon Abdullo o'g'li, Hakimova Gulnoza Abdulloyevna	
Aksiyadorlik jamiyatlarining investitsion jozibadorligini oshirishda xorij tajribasi.....	37
Qodirov Iskandar Alisher o'g'li	
Механизмы адаптации рынка труда к новой модели экономического роста: теория, практика и цифровые решения.....	41
Абдумухтаров Анваржон Акрамжонович	
Xorazm viloyati eksport strategiyasini takomillashtirishning iqtisodiy va ijtimoiy ta'sirlari.....	50
Fozil Xolmurotov	
Suv resurslarini tejashda aqli sug'orish tizimlarining ahamiyati.....	62
Abdullayev.A., Karimov Anvarjon Muqumjonovich	
To'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoati raqobatbardoshligini oshirishning marketing vositalari.....	68
Satvoldiyev Ulugbek Kamilovich	
The current state and development trends of innovative activity in agriculture.....	72
Aytmuratova Miyrigul Zhalgasovna	
Методология оценки инновационной деятельности.....	78
Алиева Эльнара Аметовна	
Yashil iqtisodiy o'sishda raqamli iqtisodiyot va tadbirkorlikning integratsiyalashuvi.....	86
Xodjamov Asliddin O'ktam o'g'li, Maqsudov Bunyod Abdusamat o'g'li	
Tijorat banklari aktivlarini diversifikatsiya qilish yo'llari tahlili.....	92
Abdurazzoqov Abdualim Abdujabbor o'g'li	
Направления повышения эффективности средств, направляемых на обеспечение занятости населения и сокращение бедности.....	97
Маликов Аuezхан Жорабекович	
O'zbekiston uy xo'jaliklarining farovonlik koeffitsiyenti: blackorby va donaldson yondashuvi asosida tahlili.....	106
Boltayeva Dilafza Jumaqulovna	
O'zbekistonda aholi jon boshiga asosiy kapitalga investitsiyalarning o'zgarish dinamikasi.....	114
Qo'shbaqov Aybek Shovqiyevich	
Yashil iqtisodiyotga o'tish sharoitida barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash, davlat iqtisodiy siyosatini takomillashtirish va sirkulyar iqtisodiyot tamoyillarini joriy etishning samaradorligini oshirish yo'llari.....	123
Muratbaeva Eleonora Muxamedjan qizi, Saifnazarov Ismoil Saifnazarovich	
Yangi o'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanish tendensiyalari.....	132
Tojiyev Javlonbek Rustamovich	

Mulkchilik shakliga ko'ra tijorat banklarida depozitlarining amaldagi holati tahlili	138
Allaberganov Sirojali Saxatovich	
Bandlikni ta'minlashda moliyaviy mexanizmlarning o'rni va ahamiyati	151
Karimjonov Muhammadrasul To'liqinjon o'g'li	
Mustaqil direktorlar ulushi, nomoliyaviy axborotlarning oshkor qilinishi va dividend siyosatining kapital qiymatga kompleks ta'siri	159
Urinov Bobur Nasilloevich	
Turizm orqali ish o'rinlarini yaratish va bandlik muammosini kamaytirish imkoniyatlari	167
Kaxramanova Sevd Shamsiddin qizi	
Kam quvvatli gidroelektr stansiya uchun mos bo'lgan invertor, reduktor, akkumulyator va generatorni tanlash	173
Xamrayev Og'abek Oybek o'g'li, Davletov I.Y.	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sanoat tarmoqlarini ijtimoiy va iqtisodiy jarayonlarini rivojlantirishning ilmiy-uslubiy asoslari	182
Ibragimova Gulnoza Sayidmuradovna	
Terminologiya va ilmiy terminologiya xususida	188
Ruziyeva Gulnoz Temirqulovna	
O'zbekiston Respublikasida innovatsiyalarni tashkil etish va moliyalashtirish yo'llari	192
Ramazonov Javohir Bekzod o'g'li	
Bazalt chiqindi toshqol asosidagi kam suv talabchan sementlarning samaradorligini oshirish	197
Babayev Sultonbek Sunnat o'g'li	
Qashqadaryo qayta tiklanuvchi energiya manbalarining samaradorligini turli yondashuv asosida baholash	203
Omonova Sitara Zafar qizi, Utayev Sobir Achilovich	
Tilshunoslikning mexanika muhandisligi terminlari xususida	208
Mansurova Nafisa Qamariddinova	
"Chizma geometriya va perspektiva" fanining arxitektura bilimlari tizimidagi roli	213
Yusubjonov Jonibek Farxod o'g'li	
Geodezik plan olishning avtomatlashgan usullari	219
Mamajonova Nodira Alisher qizi	
Zamonaviy arxitektura interyer dizaynida milliy grixva islomiy naqshlar uyg'unligi	225
Qo'chqarov Baxodir O'lmasovich	
Qurilishda mehnat unumdorligini oshirish va uni prognozlashning nazariy asoslari	230
Abduvaliyev Bekzod Muhiddin o'g'li	
Qishloq aholi hududlaridagi zamonaviy innovatsion o'zgarishlarining o'rta ta'lim maktablari tuzilishidagi ta'siri	235
Abdurahmonov Olimjon Obboqul o'g'li	
Seysmik hududlarda qurilish konstruksiyalarini to'g'ri tanlash	241
Egamberdiyeva Shaxnoza Abdurashidovna	
Arixiy yodgorliklarning me'moriy-rejaviy, konstruktiv va badiiy bezak yechimlari	251
Sotvoldiyev Azamatjon Akramjon o'g'li	
Xitoy va O'zbekiston tajribasi asosida soliq to'lovchilar reytingi tizimi orqali fiskal intizomni mustahkamlash	255
Abdullayev Zafarbek Safibullayevich	
Turizmga investitsiyalar iqtisodiyotimizga ijobiy ta'siri etuvchi omillari sifatida	268
Ayubov Ilyos Ilxomovich, Tursunov Qosimbek Nodirovich	

Problems of determining the informativeness of input and output parameters in object management	275
Turapov Ulugbek Urazkulovich	
Tijorat banklari faoliyatiga foiz riskining ta'siri: ilmiy-nazariy asoslar va amaliyot tahlili	280
Turdiyev Abdulhakim Qulbazarovich	
Zamonaviy moy filtrlarining dvigatel ishlash resursini oshirishiga ta'siri.....	290
Mirzakarimov Rustambek Xusanboy o'g'li	
Qayta tiklanadigan energiya manbalari: zamonaviy global tendensiyalar va O'zbekiston uchun perspektivlar	295
Bozarov Elyor Boboqulovich, Rustamova Sarvinoz Azizbek qizi	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda investitsiyaning ahamiyati.....	300
Kaxorova Zamira Safaraliyevna	
Strengthening and enhancing the export potential of industrial enterprises for sustainable growth.....	305
Researcher of Tashkent State University of Economics	
Davlat tashkilotlarining bitiruvchilarga bo'lgan ehtiyoji va talablari.....	310
Daminova Barno Esanovna, Bozorova Irina Jumanazarovna, Pardayeva Muqaddas Zafar qizi	
Erkin iqtisodiy hududlar soliq rejimlarini takomillashtirishning xorij tajribasi.....	320
Boltayev Jo'rabek Yusofovich	
Tabiiy va sun'iy tolalar sanoatini diversifikatsiya qilish orqali investitsion jozibadorlikni oshirish.....	325
Raximov Furqat Jalalovich	
Maishiy kimyo tovarlari B2B segmentida omnichannel marketing strategiyalarining qo'llanishi	331
Ro'ziyeva Farzona Komiljon qizi	
O'zbekistonda kichik biznes faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	338
Djo'rayeva Lola Abdugabbarovna	
Task mapping and job scheduling implications of fdi inflows and governance quality metrics	343
Nilufar Zikirullaeva Dilmurod qizi	
Yangi O'zbekiston savdo-iqtisodiy munosabatlari rivojlanishida xizmatlar eksportining ahamiyati	350
Eshanqulov Baxodir Abduraxmon o'g'li	
Budjet daromadlarini shakllantirishda yirik soliq to'lovchilarning tutgan o'rni	357
Tohirov Shuhrat Niyoz o'g'li	
Davlat maqsadli jamg'armalari resurslarini boshqarish va samarali foydalanish yo'nalishlari.....	361
Xushmurodov Baxtiyor Turg'un o'g'li	
Kichik biznes hamda xususiy tadbirkorlik subyektlari amaliy holati, sohani rivojlantirish asoslari	365
Ortiqov Ulug'bek Akrombek o'g'li	
Korxonalarda moliyaviy instrumentlarning hisobi va audit masalalari	371
Maxmudov Saidjamol Kadirjanovich	
Tijorat banklarida moliyaviy barqarorlikni ta'minlash bo'yicha zamonaviy tendensiyalar	375
Latipova Lola Ilhomovna	
Soliq stavkalarini tabaqalashtirish orqali soliq to'lovchilar faoliyatini muvofiqlashtirish	380
Abduraimova Nigora Abdugapparovna	
Transformatsiyalash jarayonida tijorat banklari likvidligini oshirishning nazariy asoslari	385
Poyonov Bobir Bekturod o'g'li	

The importance of implementing international accounting standards in uzbekistan	393
Annayev Abdurasul Abdurashidovich	
Ikki o'lchovli geofizik signallarni raqamli ishlashda XAAR tez o'zgartirish algoritmlari.....	403
Ibragimov Sanjarbek Salijanovich, Mullajonov Baxodirjon Arabboyevich	
Turizm infratuzilmasi va xizmat sifatini oshirish maqsadida yangi turistik yo'nalishlar va imkoniyatlar yaratish chora tadbirlari.....	410
Sindarov Sherzod Egamberdiyevich, Xakimov Zoxid Norbo'tayevich, Yusupov Muxammadali Soxib o'g'li, Ro'zimatov Sanjarbek Qosimjon o'g'li	
Korporativ boshqaruvda budjetdan tashqari mablag'lar samaradorligini oshirish	420
Saidaxmedova Aida Mirzayevna	
Enhancing labor productivity in industrial enterprises of developed countries: experiences and strategies	426
Abduxakimova Farangiz Sidikjon kizi	
Raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali "Olmaliq KMK" ajda innovatsion loyihalarni boshqarish samaradorligini oshirish yo'llari.....	434
Inamova Farida Usmanjanovna	
Methodological problems of accounting of fixed assets	439
Kholbekov Rasul Olimovich	
Необходимость платежной системы.....	446
Сайфиддинов Илхом Файзиддинович	
Зеленое ipro как новый инструмент финансирования	451
Шахзод Сайдуллаев	
Инструменты фондового рынка в международной практике повышения инвестиционной привлекательности бизнеса	459
Юлдуз Усманова	
Модели устойчивого развития туризма: международный опыт и возможности адаптации в узбекистане.....	471
Сальникова Елена Александровна	
Внедрение антикоррупционных стандартов iso в узбекистане	478
Исмаилов Баходир Исламович, Зокиров Саидакмал Баходир угли	
Global moliyaviy markazlarni baholash mexanizmi	483
Sharipova Shaxinabonu Orif qizi	
Трансформация банковского сектора узбекистана под влиянием цифровых технологий.....	488
Захарова Ирина Борисовна, Непейвода Андрей Николаевич	
Uy-joy fondini qulayligini modernizatsiya va rekonstruksiya orqali oshirish imkoniyatlari.....	493
Inoyatova Durdona Shoxaydarovna	
Влияние технологии блокчейн на банковскую сферу	500
Амонова Хафиза	
Buxoro viloyatida suv tanqisligi sharoitida resurs tejamkor agrotexnologiyalar asosida agrobiznesni barqaror rivojlantirish masalalari	504
Ro'ziyev Sobirjon Samatovich, Saidova Firuza Kamolovna	
O'zbekiston respublikasida demografik dividend olish imkoniyatlaridan oqilona foydalanish metodlari	510
Sharipov Sherzod Shavkatovich	
Budjet mablag'laridan foydalanish ustidan jamoatchilik nazorati mexanizmlari	515
Sharoxmatov Abdurahim Abdulamitovich	

Kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatiga investitsiya jalb etish-taraqqiyot garovi.....	522
Karimova Komila Daniyarovna	
Islomiy banklar tizimi va ularning faoliyatini o'zbekistonda rivojlantirish istiqbollari.....	529
Dilovarxo'jayeva Dilnozaxon Shavkatxo'ja qizi	
The use of media technologies in teaching russian language lessons	534
Khojaeva Kh.S.	
Davlat budjetini shakllantirishda soliqlarning o'rni.....	538
Yuldashev Javohirbek Ikromjon o'g'li	
Paxta-to'qimachilik klaster subyektlarida buxgalteriya hisobini takomillashtirishda elektron imzoning roli	543
B. Q. Madartov, G. R. Xolmurodova	
Разработка новых инновационных антикоррозионных решений для защиты стального оборудования нефтегазовой отрасли.....	547
Курбанова Фируза Солеховна, Очилов Абдурахим Абдурасулович, Саатов Санжар Каландарович	
Glitserin bikarbamat sintezi.....	552
Bafojev Abduhamid Hoshim o'g'li	
Respublikada tibbiy xizmatlarini raqamlashtirish asosida rivojlantirishning konseptual yo'nalishlari.....	558
Axmedov Zafarjon A'zamovich, Karabaev Sanjar Abdusamatovich, Uraqov Shokir Ulashovich	
Shamol turbinasi parraklarining burilish burchagini rostdashning amaliy ahamiyati	567
Muzaffarov Firdavs Fuzayl o'g'li, Rashidov Sherzod Kahramonovich, Hojimurodov Jasur Erkinovich	
Оценка комфортности городской среды в узбекистане на основе интегральных индикаторов коммунальной обеспеченности	573
Шатохина Светлана Юрьевна	
Avtotyuning tushunchasi, turlari va tasnifi	581
Maxmudov Abrorxon Axmadxonovich, Ne'matov Husniddin Alijon o'g'li	
"Yashil eksport" tushunchasining mohiyati va uni o'zbekiston iqtisodiyotiga joriy qilish imkoniyatlari.....	586
Ibadullayev Ergash Bakturdiyevich	
Методология оценки влияния факторов, определяющих прямые иностранные инвестиции на экономическую безопасность страны	593
Глазова Марина Викторовна	
Yashil iqtisodiyot sharoitida soliqlarni raqamlashtirishni takomillashtirish	600
Jo'rayev Botir Abdiyevich	
Information exchange acceleration in emergency modes of intelligent control systems	607
Azizbek Yusupbekov Nodirbekovich, Husniddin Esonov Mamarasul o'g'li	
Ijro mexanizmlarini vizual simulyatsion modellash tirishning boshqaruv samaradorligini oshirishdagi ahamiyati	613
Karabayev Ibragim Turdiyevich, Esonov Husniddin Mamarasul o'g'li, Mamatqulov Toir Chorshanbiyevich	
Sement qorishmasi tarkibiga polivinilatsetat, akril emulsiyasi va suyuq shisha (natriy/silikat eritmalari)ni qo'shish orqali mustahkamlik darajasini oshirish	618
Imamov Suxrob Solexovich	
Инновационные технологии получения металлического индия из оборотных растворов цинкового завода (Алмалыкский ГМК).....	624
Абдиева Манзура Маткаримовна	

Analysis of the use of equipment for cleaning and preparing a lightweight drilling fluid	629
Xolmuxammadiyev Abduxoliq Mahammadi o'g'li, Toshev Sherzod Orziyevich	
Перспективы территориальной организации и развития пищевой промышленности в самаркандской области	635
Хамраев Казим	
Zamonaviy korxonalarda blokcheyn texnologiyalarining qo'llanilishi va ularning samaradorlikka ta'siri	645
Mardiyev Bunyod Sirojiddin o'g'li, To'g'onov Ibrohimxo'ja	
Raqamli iqtisodiyotda moliyaviy injiniring asosida bank innovasiyalarini joriy etish jarayonini takomillashtirish	652
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
Yo'l qurilish tashkilotlarida oqilona moliyaviy strategiyalarni amalga oshirish	659
Raximov Dilshodjon	
"UZSUVTAMINOT" AJ tizimidagi korxonalarining biznes jarayonlari bo'yicha asosiy samaradorlik ko'rsatkichlari (kpi) ni baholash uslublari	664
Saidakbarov Xusniddin Abdisalomovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida mulkni qayta baholash va unga yetkazilgan moddiy zararni aniqlashning vazifa va tamoyillari	668
Xadjayev Kamoliddin Fazliddinovich	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari faoliyatida biznesi ekotizimini tashkil etish yo'llari va prinsiplari	673
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
0,4 kv kuchlanishdan ta'minlanuvchi suv nasoslarini tarmoq faza kuchlanishi yo'qolishidan himoyalash	679
Xalikova Xurshida Abdullayevna, Nurova Malika Abduzairovna, Mustayev Ruslan Aktamovich	
Tikilayotgan brezent materiallari choklariga polimer qoplovchi uskunaning tarkibli roligi bikrligini aniqlash	684
Amonov Abdurahmon Rafiq, Muxamedjanov Mironshoh Mansurjon o'g'li	
Urban aglomeratsiyalar sharoitida yer osti inshootlariga ta'sir etuvchi geologik xavflarni kompleks baholash	688
Irgashev Shavkatbek Turdiyevich	
Algorithm for optimizing repetitive tasks in production process execution mechanisms	694
Azizbek Yusupbekov Nodirbekovich, Husniddin Esonov Mamarasul o'g'li Assistant	
Методологический подход "дебют четырёх коней" в оценке финансового потенциала	702
Буранова Лола Вахобовна	
Tijorat banklari aktivlarining samaradorlik ko'rsatkichlari	714
Absamatov Anvar Ergashovich	
Qurilish sohasida investitsion faoliyatni shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari	720
Karimov Inomjon Ortikbaevich	
Ona tili ta'limida muqobil javobli testlardan foydalanishning afzalliklari	728
Komilova Lola Nasilloevna	
Analitik sinov laboratoriyalarida xavflarni aniqlashning ilmiy-uslubiy uslubiy yechimlari	737
Masharipov Shodlik Masharipovich, Erkaboyev Abrorjon Xabibullo o'g'li, Ibroximov Jasurbek Maxammadovich	
Zamonaviy metrologiya asoslari, kvant metrologiyaning istiqbollari	742
Ibroximov Jasurbek Maxammadovich	

Infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish uchun investitsiyalar kiritishning zarurati va samaradorlik ommillari	746
Musoyev Behruz Shaxobjon o'g'li	
Mintaqaning investitsion imkoniyatlarini oshirishda xorij tajribasi.....	750
Masharipov Sardorbek Farxadovich	
Jahonda kriptovalyutalar bozori rivojlanishining asosiy tendensiyalari va ularning kelajakdagi ta'siri	756
Jo'rayev Yahyo Ikromjon o'g'li	
Fond bozorida zamonaviy moliyaviy marketing: trendlar, muammolar va kelajakdagi yo'nalishlar	761
Mirmahmudova Nozima Xusniddinova	
Enhancing competitiveness in uzbekistan's oil and gas sector: strategies for technological innovation, regulatory frameworks, and market dynamics	766
U. Yusupov, Zhao Zijun	
Yashil buxgalteriya hisobi: buxgalteriya hisobida uglerod chiqindilarini hisobga olishning nazariy yondashuvlari	772
Xalilov Sherzod Axmatovich	
"Yashil" polimer sirt-faol moddalar orqali mahalliy suv-neftli emulsiyalarni parchalash usuli.....	786
Hamroyev Obid Olimovich, Sattorov Mirvohid Olimovich	
Agrar sektorning iqtisodiy rivojlanish holati va undagi asosiy tendensiyalarni kompleks statistik usullardagi tahlili	792
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
Uy xo'jaliklarining iqtisodiy faolligi va jamg'armalarning shakllanishi: o'zbekiston tajribasi asosida tahlil va takliflar	797
Berdiyev G'ayrat Ibragimovich	
Analysis of the characteristics of fabric samples when selecting fabrics for working clothes for spinners	806
Nigora T. Gafurova, Malika E. Khujaeva	
Quyosh hovuzlarida issiqlik saqlash jarayonlari: eksperimental tadqiqot va nazariy tahlil.....	819
Maxmudova Marjona Maxsud qizi	
Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligini ta'minlashda sertifikatlashning uslubiy jihatlari	827
Mahamatova Maftuna	
Aholi bandligini ta'minlash orqali kambag'allikni kamaytirish: innovatsion yondashuvlar.....	832
Rahmatov Shuhrat Ahadovich, Hasanova Xolida Xoliqovna	
O'zbekistonda xufiyona iqtisodiyotning statistik tahlili.....	839
Koshanov Abdimurat Azat uli	
Sanoat korxonalarida boshqaruv tizimini takomillashtirish	844
Ergashev Axmadjon Maxmudjon o'g'li, Jo'rayev Ulug'bek Ayubxon o'g'li	
Конструктивные решения и технологические подходы к повышению эффективности измельчения в шаровых мельницах	849
Акмал Жуманазаров	
Oziq-ovqat mahsulotlarini saqlash va logistikasini boshqarishda sun'iy intellektning qo'llanilishi	854
Muftaydinov Mansur Kiyomidinovich	
Stem-ta'limni rivojlantirishda menejment strategiyalari: tajribasidan optimal foydalanish va o'zbekistonga joriy qilish imkoniyatlari.....	861
Saidaxmedova Nodira Ilxomovna	

Влияние увеличения темпов роста населения на экономический рост: возможности и вызовы.....	866
Камилова Наргиза Абдукахоровна, Назарова Рухшона Бектурдиевна, Халимов Шухрат Мамадаминович	
Пути повышения конкурентоспособности сферы услуг.....	873
Фозилов Вахобжон Акром угли	
Bank tizimini transformasiya qilish sharoitida tijorat banklarining barqarorligini ta'minlash	882
Shomurodov Ravshan Tursunkulovich	

BANK TIZIMINI TRANSFORMASIYA QILISH SHAROITIDA TIJORAT BANKLARINING BARQARORLIGINI TA'MINLASH

Shomurodov Ravshan Tursunkulovich

Toshkent shahardagi "Moskva Energetika Instituti"

"Milliy tadqiqot universiteti"

Federal davlat budjet oliy ta'lim muassasasi filiali

"Ijtimoiy-gumanitar fanlar va iqtisodiyot" kafedrasida dosenti,

i.f.n..E-mail: r.shomurodov@mail.ru

ORCID:0000-0002-9087-104X

Annotatsiya: Bank tizimini transformasiya qilish sog'lom raqobat muhitini shakllantirish asosida tijorat banklari faoliyatining barqarorligini ta'minlash imkonini berishi kerak. Buning uchun esa, transformasiya jarayonlarining samaradorligini ta'minlash talab etiladi.

Maqolada O'zbekiston bank tizimidagi transformasiya jarayonlarini takomillashtirish orqali tijorat banklarining barqarorligini oshirishga qaratilgan ilmiy takliflar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: bank tizimi, tijorat banklari, transformasiya, bank tizimi barqarorligi.

Abstract: Transformation of the banking system should provide an opportunity to ensure the stability of the banking system on the basis of creating a healthy competitive environment. For this, it is necessary to ensure the effectiveness of the transformation processes.

This article develops scientific proposals and practical recommendations aimed at increasing the sustainability of commercial banks by improving the transformation process in the banking system of Uzbekistan.

Keywords: banking system, commercial banks, transformation, stability of the banking system.

Аннотация: Трансформация банковской системы должны дать возможность обеспечение стабильности деятельности банковской системы на основе создания здоровой конкурентной среды. Для этого, портебуется обеспечение эффективности процессов трансформации.

В данной статье разработаны научные предложения и практические рекомендации, направленные на повышение устойчивости коммерческих банков путем совершенствования процесса трансформации в банковской системе Узбекистана.

Ключевые слова: банковская система, коммерческие банки, трансформация, стабильность банковской системы.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi 5992-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan 2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasida mamlakat bank tizimini transformasiya qilish orqali tijorat banklari faoliyatining barqarorligini ta'minlash bilan bog'liq bo'lgan quyidagi dolzarb vazifalar o'z aksini topgan:

- banklarning davlat resurslariga qaramligini pasaytirish;
- bank xizmati ko'rsatishni modernizatsiya qilish;
- banklarning samarali infratuzilmasini yaratish va faoliyatini avtomatlashtirish;
- banklar faoliyatiga xos bo'lmagan funksiyalarni bosqichma-bosqich bekor qilish;
- kredit portfeli va tavakkalchiliklarni boshqarish sifatini yaxshilash;
- kreditlash hajmlarining mo'tadil o'sishiga amal qilish;
- muvozanatlashgan makroiqtisodiy siyosat yuritish;
- banklarda korporativ boshqaruvni takomillashtirish va xalqaro amaliy tajribaga ega bo'lgan menejerlarni jalb qilish;
- moliyaviy tavakkalchiliklarni baholash uchun texnologik echimlarni tatbiq etish;
- bank ishining zamonaviy standartlarini, axborot texnologiyalari va dasturiy mahsulotlarni joriy etish;
- banklardagi davlat aksiyalari paketini zarur tajriba va bilimga ega bo'lgan investorlarga tanlov asosida sotish [1].

Bu esa, o'z navbatida, O'zbekiston bank tizimini transformasiya jarayonini va uning tijorat banklarining barqarorligiga ta'siri masalasini ilmiy asosda tadqiq qilish zaruriyatini yuzaga keltiradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Xorijlik iqtisodchi olim O.Golikovanning (2018) xulosasiga ko'ra, innovasion axborot texnologiyalarini yuzaga kelishi va tez takomillashishi o'zida nafaqat yangi istiqbollarni, balki, oldini olish yoki minimallashtirish talab etiladigan oldinlari ma'lum bo'lmagan tahdidlar va xavfsizlik risklarini namoyon etadi [2].

Bir guruh iqtisodchi olimlarning fikriga ko'ra, hozirgi davrda tijorat banklarining xodimlari ham, kompaniyalarning xodimlari ham akkreditiv orqali import to'lovlarini amalga oshirish jarayonidagi muammolarni aniq bilishadi. Masalan, tashqi savdo shartnomasida ko'rsatigan summadan kam bo'lgan summaga tovarlarni jo'natish, shartnomada belgilangan sifat ko'rsatkichlariga javob bermaydigan tovarlarni jo'natish, jo'natilgan bitta partiya tovarga bir nechta invoys yozish, xabar beruvchi bankning xodimlari tomonidan tovar hujjatlaridagi xatoliklarni payqamaslik [3].

Xorijlik iqtisodchi olimlardan Yu.Savinova va T.Masyukovalar (2014) xulosa qiladilarki, elektron to'lovlarni amalga oshirishda jismoniy va yuridik shaxslar tomonidan foydalaniladigan elektron raqamli imzoga alohida e'tibor qaratiladi. Mazkur elektron raqamli imzo to'lov hujjatiga yuridik kuch beradi va imzoni muhr bilan tasdiqlanishi muhim ahamiyat kasb etadi [4].

Iqtisodchi olimlardan biri E.Shakirovning (2013) xulosasiga ko'ra, bankning to'lov majburiyati (Bank Payment Obligation) resipient bankning (Obligor Bank) chaqirib olinmaydigan majburiyati bo'lib, to'lov summasini xabar beruvchi bankka o'tkazib berilishini kafolatlaydi, biroq, hujjatlarni solishtirganda nomuvofiqlar bo'lmasligi lozim [5].

Ta'kidlash joizki, blokcheyn texnologiyasi ko'proq qimmatli qog'ozlar bozorida amalga oshiriladigan birja savdolarida keng qo'llanilmoqda. Jumladan, yuqori texnologiyali kompaniyalarning aksiyalarini savdosiga ixtisoslashgan NASDAQ birjasi blokcheyn texnologiyasini qo'llash bo'yicha bir-nechta tajribani amalga oshirdi, London fond birjasi bo'lgan LSE va Yaponiya birjalarini birlashtiruvchi JEG kompaniyasi ham blokcheyn texnologiyasini qo'llash bo'yicha tajribalar o'tkazmoqda [6].

Taniqli xorijlik iqtisodchi olim V.Usoskinning (2019) xulosasiga ko'ra, moliya tizimining liberallashtirilishi munosabati bilan taraqqiy etgan mamlakatlarning bank xizmatlari amaliyotida yuzaga kelgan o'zgarishlar, xususan, nobank moliya institutlarining an'anaviy bank operatsiyalari bo'lgan pullik hisob-kitoblar, firmalarni qisqa muddatli kreditlash, kredit kartalari bilan operatsiyalarni amalga oshirish, joriy hisobraqamlarni yuritish, jamg'armalarni qabul qilish operatsiyalarini amalga

oshirishni boshlagani, yirik konglomeratlar va ixtisoslashgan moliya muassasalarining tijorat banklari uchun shug'ullanish ta'qiqlangan operatsiyalarni amalga oshirayotganligi tijorat banklarining moliya bozorlaridagi nufuziga nisbatan salbiy ta'sirni yuzaga keltirdi [7].

Xorijlik iqtisodchi olim S.Kumok rahbarligidagi (1996) bir guruh iqtisodchi olimlarning xulosasiga ko'ra, "hozirgi davrda kapitalga to'g'ri keladigan foyda me'yorini kapitalning etarligini kamaytirish hisobiga oshirishning amalda iloji yo'q. Qattiq raqobat va kredit resurslarining qimmatlashishi kapitalning aktivlarga nisbatan optimal darajasiga erishish imkonini bermaydi. Shuning uchun jami kapitalga to'g'ri keladigan foyda me'yorini oshirishning bosh zaxirasi bo'lib, aktivlarning qaytimi darajasini oshirish hisoblanadi" [8].

Mahalliy iqtisodchi olim F.Xolmamatov (2023) doktorlik dissertatsiyasi ustida ishlash jarayonida O'zbekiston bank tizimining barqarorligini ta'minlash bilan bog'liq bo'lgan bir qator dolzarb muammolarni (banklarning kapital bazasining mustahkam emasligi, kapitalning diversifikatsiya darajasining yuqori emasligi, kapitalni boshqarish samaradorligi sifatining pastligi, bank tizimi likvidligi ko'rsatkichining barqaror emasligi va katta diapazonda o'zgarishi, likvidlik riskining samarali boshqarish tizimining talab darajasida emasligi) aniqlagan [9].

Mahalliy iqtisodchi olimlardan biri B. Berdiyarovning (2020) xulosasiga ko'ra, tijorat banklari birlamchi zaxiralarining o'sish sur'atini depozitlarning o'sish sur'atidan ortda qolmasligini ta'minlash, yuqori likvidli aktivlarning jami aktivlar hajmidagi salmog'ining barqaror darajasiga erishish, hukumatning qimmatli qog'ozlariga qilingan investitsiyalarning jami aktivlar hajmidagi salmog'ining nisbatan yuqori va barqaror darajasini ta'minlash orqali tijorat banklarining joriy likvidligini ta'minlash lozim [10].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning maqsadi O'zbekiston bank tizimidagi transformatsiya jarayonlarini takomillashtirish orqali tijorat banklarining barqarorligini oshirishga qaratilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot ob'ekti bo'lib, ATB "Sanoatqurilishbank" olinga, tadqiqotning predmeti esa, O'zbekiston bank tizimidagi transformatsiya jarayonlarini takomillashtirish jarayonida yuzaga keladigan moliyaviy munosabatlar hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi umumiy ilmiy va qiyosiy tahlil metodlriga asoslangan. Tadqiqotning axborot bazasi bo'lib O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy statistik ma'lumotlari va tijorat banklarining moliyaviy hisobotlari hisoblanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy ma'lumotiga ko'ra, 2023 yilda mamlakat bank tizimini transformatsiya qilish bo'yicha quyidagi muhim tadbirlar amalga oshirildi:

- 2023 yilda bank tizimini isloh qilish doirasida davlat ishtirokidagi banklarni transformatsiya qilish va ularda zamonaviy korporativ boshqaruv tizimini joriy etishga qaratilgan ishlar bilan bog'liq qonunchilik hujjatlarini takomillashtirish ishlari davom ettirildi. Jumladan, bank ustav kapitalining eng kam miqdorini 2025 yilning 1 yanvariga qadar 100 mlrd so'mdan 500 mlrd. so'mgacha bosqichma-bosqich oshirib borishni nazarda tutuvchi o'zgartirishlar "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonunga kiritildi;

- 2023 yilda davlat ishtirokidagi korxonalar, shu jumladan, tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi, investitsiyaviy jozibadorligi hamda operatsion samaradorligini oshirish, xususiylashtirishga tayyorlash va bank tizimiga strategik investorlarni jalb qilish borasida "O'zsanoatqurilishbank" ATBning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va xususiylashtirishni jadallashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli qarorlari qabul qilindi;

- "Ipoteka-bank" ATIBdagi davlat ulushining kamayishi, tijorat banklarining kapitallashtirish darajasining oshirilishi hamda bank xizmatlari bozoriga 3 ta yangi bankning kirib kelishi jami bank sektori aktivlaridagi davlat ulushini 2022 yildagi 78 foizdan 68 foizgacha, jami bank kapitalidagi ulushini esa 78 foizdan 65 foizgacha pasayishiga xizmat qildi. 2023 yilda Vengriyaning "OTP Bank"

banki tomonidan "Ipoteka-bank" ATIBning O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligiga tegishli aksiyalarining 75 foizi sotib olindi;

- "Mikrokreditbank" ATB tomonidan g'aznachilik operatsiyalarini amalga oshirish bo'yicha Germaniyaning "Raiffeisen bank" hamda "ODDO BHF" banklari bilan hamkorlik o'rnatildi. Shuningdek, "Mikrokreditbank" ATBning "Moliyaviy menejment va g'aznachilik funksiyalari (CFO & Treasury)" yo'nalishi "PricewaterhouseCoopers (PwC)" xalqaro auditorlik tashkiloti ishtirokida xalqaro standartlar va tajribalar asosida transformasiya qilindi;

- "Asakabank" AJda operatsion samaradorlikni oshirish maqsadida "KPMG Tax and advisory" tashkiloti tomonidan bankning bosh ofisi va bir nechta filiallari samaradorligi baholanib, olingan natijalar asosida bankning tashkiliy tuzilmasi qayta ko'rib chiqildi;

- AT "Aloqabank" aksiyalarini fond birjasida birlamchi ommaviy joylashtirish (IPO) bo'yicha "Portfolio Investments" MChJ andarrayter sifatida tanlab olindi [11].

1- jadval. ATB "Sanoatqurilishbank"ning regulyativ kapitali miqdori va passivlar hajmidagi salmog'i¹.

Ko'rsatkichlar	Yillar				
	2019	2020	2021	2022	2023
Regulyativ kapitalning miqdori, mlrd. so'm	6 246	6 704	7 700	7 828	8 728
Regulyativ kapitalning pasivlar hajmidagi salmog'i, %	17,9	13,7	13,6	12,2	11,7

1-jadval ma'lumotlaridan yaqqol ko'rinidiki, birinchidan, Sanoatqurilishbankning regulyativ kapitalining miqdori 2017-2023 yillarda o'sish tendensiyasiga ega bo'lgan; ikkinchidan, Sanoatqurilishbankning regulyativ kapitalining passivlar hajmidagi salmog'i 2019-2023 yillarda pasayish tendensiyasiga ega bo'lgan.

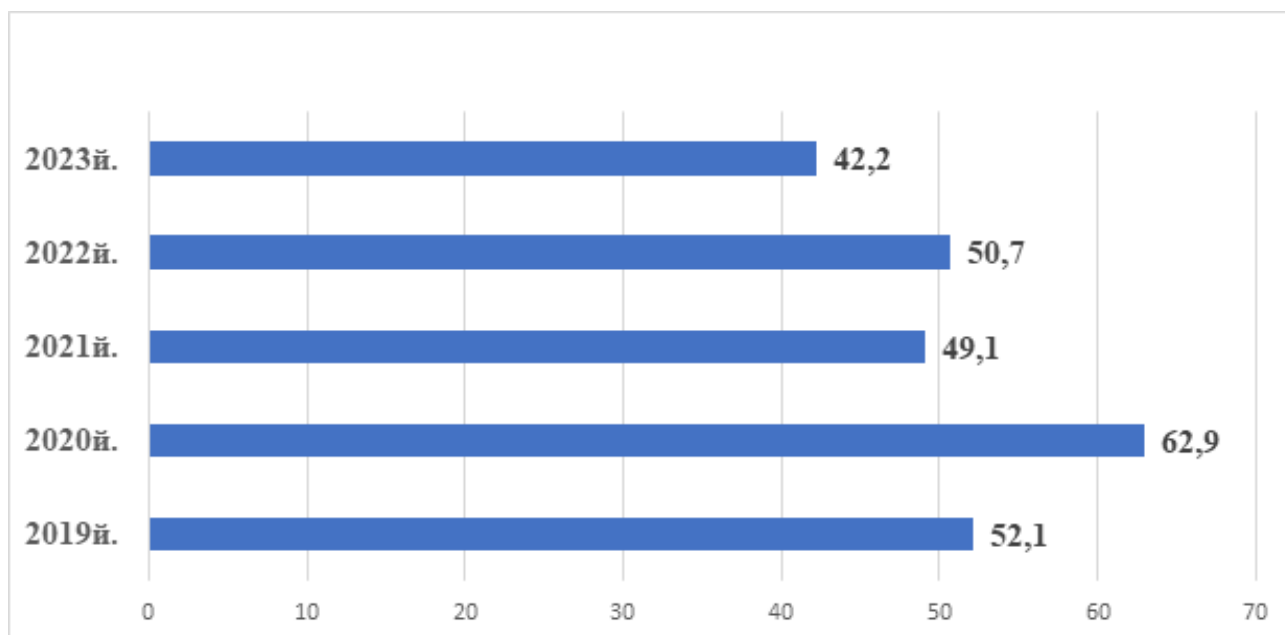
Tijorat banklari depozit bazasining etariligi tijorat banklarining raqobatbardoshligini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Xalqaro bank amaliyotida tijorat banklari depozit bazasining etariligi baholashda Xalqaro tiklanish va taraqqiyot bankining ekspertlari tomonidan ishlab chiqilgan metodikadan keng foydalaniladi. Mazkur metodikaga ko'ra, tijorat bankining depozit bazasining etariligi aniqlash uchun transaksion depozitlar summasi jami depozitlar summasiga bo'linadi va olingan natija 100 foizga ko'paytiriladi.

Dunyo bank amaliyotida tijorat banklari depozit bazasining etariligi baholashda keng qo'llanilayotgan yana bir metodika mavjud bo'lib, u AQSh bank nazorati organlari tomonidan ishlab chiqilgan. Ushbu metodika bo'yicha tijorat bankining depozit bazasining etariligi aniqlash uchun barqaror depozitlar summasi jami depozitlar summasiga bo'linadi va olingan natija 100 foizga ko'paytiriladi. Ushbu ko'rsatkichning eng past me'yoriy darajasi 75 foizni tashkil etadi. Bunda, barqaror depozitlarga quyidagilar kiradi:

- muddatli depozitlar;
- jamg'arma depozitlar;
- transaksion depozitlarning kamaymaydigan qoldig'i, ya'ni barqaror qoldig'i.

Tijorat banki depozit bazasining etarli bo'lishi uning ssuda kapitallari bozoridagi mavqeini ko'rsatuvchi o'ziga xos indikator hisoblanadi.

1 Жадвал муаллиф томонидан Саноатқурилишбанкнинг молиявий ҳисоботлари маълумотлари асосида тузилган.

1- rasm. Sanoatqurilishbankda talab qilib olinguncha depozitlarning jami depozitlardagi salmog'i, foizda (har bir moliyaviy yilning 31 dekabr sanasiga).

1-rasmdan ko'rinadiki, Sanoatqurilishbankda talab qilib olinguncha depozitlarning jami depozitlardagi salmog'i 2023 yilda 2019 yilga nisbatan sezilarli darajada pasaygan, lekin tahlil davrida depozit bazaning etariligi ta'minlanmagan.

2- jadval. O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining muammoli kreditlari²

Ko'rsatkichlar	Yillar				
	2019	2020	2021	2022	2023
Muammoli kreditlarning miqdori, mlrd. so'm	3169	5785	16974	13992	16621
Muammoli kreditlarning brutto kreditlar hajmidagi salmog'i, %	1,5	2,1	5,2	3,6	3,5

2-jadval ma'lumotlari quyidagi xulosalarni shakllantirish imkonini beradi:

- respublikamiz tijorat banklarining muammoli kreditlarini miqdori 2017-2021 yillarda o'sish tendensiyasiga ega bo'lgan. Buning ustiga, muammoli kreditlarning miqdori 2023 yilda 2017 yilga nisbatan yuqori sur'atda (12,5 barobar) o'sgan. Bu esa, tijorat banklarining raqobatbardoshligini ta'minlash nuqtai-nazaridan salbiy holat hisoblanadi;

- mamlakat tijorat banklari kreditlarining umumiy hajmida muammoli kreditlarning salmog'i 2017-2021 yillarda oshish tendensiyasiga ega bo'lgan. Buning ustiga, mazkur ko'rsatkichning darajasi 2023 yilda 2017 yilga nisbatan yuqori sur'atda (2,3 foizli bandga) oshgan. Bu esa, tijorat banklarining raqobatbardoshligini ta'minlash nuqtai-nazaridan salbiy holat hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot jarayonida mamlakat bank tizimining transformasiyasi jarayonida tijorat banklarining barqarorligini ta'minlash bo'yicha quyidagi ilmiy- nazariy va amaliy natijalarga erishildi:

Birinchiidan, mamlakat bank tizimining transformasiyasi jarayonida tijorat banklarining barqarorligini ta'minlash bo'yicha quyidagi xulosalarni shakllantirdik:

2 Жадвал муаллиф томонидан Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг расмий статистик маълумотлари асосида тузилган.

- taraqqiy etgan mamlakatlarda bank tizimini transformasiya qilish sharoitida tijorat banklarining barqarorligini ta'minlash borasidagi amaliy ahamiyatga molik bo'lgan va o'rganishga arziydigan ijobiy tajriba bo'lib, Bazell qo'mitasining bank nazorati bo'yicha yangi talablarini (Bazell-III) amaliyotga to'liq joriy etilganligi hisoblanadi;

- sof barqaror passivlar me'yorining iqtisodiy mohiyati aktivlar va passivlar o'rtasidagi miqdoriy mutanosiblikni ta'minlanishida namoyon bo'ladi. Ushbu me'yorning ahamiyati shundaki, aktivlar va passivlar o'rtasidagi miqdoriy mutanosiblikni ta'minlanmasligi tijorat bankining likvidligiga nisbatan kuchli salbiy ta'sirni yuzaga keltiradi va balanslashmagan likvidlik muammosini chuqurlashishiga olib keladi;

- tijorat banklarining oddiy aksiyalarining investision jozibadorligini ta'minlash orqali ularning bozor baholarini yuqori bo'lishiga erishishning asosiy sharti bo'lib, dividend siyosatini takomillashtirish hisoblanadi;

- tijorat banklarida dividendlar to'lash koeffitsientining turli davrlarda turlicha o'zgarishi banklar sof foydasining o'zgaruvchan ekanligi bilan izohlanadi, shuningdek, kreditlar va depozitlar bozorida raqobatning kuchayishi yirik tijorat banklarining sof foydasini brutto aktivlarga nisbatan darajasini pasayishiga olib keladi; uchinchi, yirik tijorat banklarida taqsimlanmagan foydani salbiy o'sish sur'atlariga ega bo'lishi tashqi manbalardan resurslar jalb qilishning zarurligidan guvohlik beradi.

Ikkinchi, davlat dasturlari bilan amalga oshiriladigan ishlarni bankning Operasion blokiga o'tkazish, anderrayting va loyihalarni moliyalashtirish departamentini biznesning turlari bo'yicha yo'nalishlarga ajratish orqali bankning tashkiliy-funksional tuzilmasining samaradorligini oshirishning maqsadga muvofiqligi asoslab berildi. Bu esa, Sanoatqurilishbankda davlat dasturlari bilan ishlash boshqarmasining asosiy funksiyasini Markaziy bankka hisobotlar tayyorlash va kreditlarni maqsadli ishlatilishini monitoring qilish bilan cheklanib qolganligi bilan izohlanadi. Bunda, davlat dasturlari bilan amalga oshiriladigan ishlarni bankning Operasion blokka o'tkazilgandan keyin mazkur funksiyalar saqlanib qolishi e'tirof etildi. Bunday sharoitda front-ofisni emas, balki bek-ofisni faoliyatini kuchaytirish lozim bo'ladi.

Fikrimizcha, mamlakat bank tizimining transformasiyasi jarayonida tijorat banklarining barqarorligini ta'minlash uchun quyidagi tadbirlarni amalga oshirish lozim:

1. Tijorat banklari sof foydasining brutto aktivlarga nisbatan yuqori va barqaror darajasini ta'minlash uchun tasniflangan kreditlar tarkibini yaxshilash orqali kreditlar bo'yicha zaxira ajratmalarining past va barqaror darajasini ta'minlash, yalpi daromad bilan daromad keltiradigan aktivlarning o'sish sur'atlari o'rtasidagi mutanosiblikni ta'minlash, tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bilan amalga oshiriladigan investision operatsiyalarini rivojlantirish orqali ularning foizli daromadlari miqdorini ko'paytirish, foizli daromadlarning o'sish sur'ati bilan foizli xarajatlarning o'sish sur'ati o'rtasidagi mutanosiblikni ta'minlash kerak.

2. Tijorat banklarida sof pul oqimining barqarorligini ta'minlash uchun, birinchidan, tranzaksion depozitlarning faqat kamaymaydigan qoldig'idan kredit operatsiyalari va investision operatsiyalarni moliyalashtirish manbai sifatida foydalanish zarur; ikkinchi, kreditlardan olinadigan foizli daromadlar bilan depozitlarga to'lanadigan foizlar o'rtasidagi, uchinchi, kreditlardan olinadigan foizli daromadlar bilan banklararo kreditlarga to'lanadigan foizlar o'rtasidagi miqdoriy mutanosiblikni ta'minlash lozim.

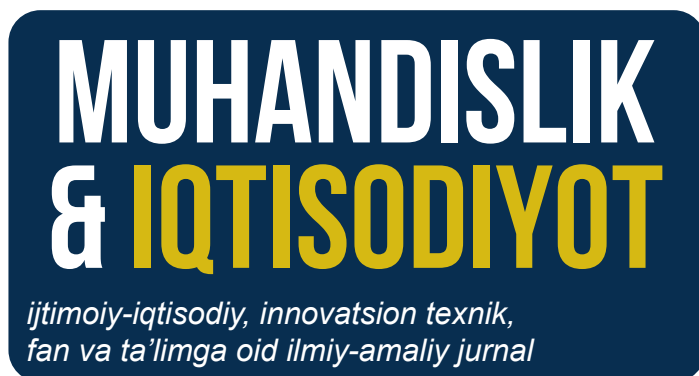
Shuni e'tiborga olish lozimki, xorijiy banklardan va xalqaro moliya institutlaridan olingan xalqaro kreditlarning katta qismi suzuvchi stavkada bo'lganligi sababli ular bo'yicha foizli xarajatlarni aniq belgilab olishning iloji yo'q. Shu sababli, mazkur kreditlar bo'yicha foiz to'lovlari miqdorini rejalashtirish uchun etakchi valyutalardagi kreditlarning foiz stavkalarini o'zgarishi bo'yicha ekspertlar tomonidan qilingan prognozlardan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 12 майдаги ПФ-5992-сонли “2020-2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизimini ислоҳ қилиш стратегияси тўғрисида”ги фармони//ҚҲММБ:06/205992/0581-сон. 13.05.2020 й.

2. Голикова О.А. (2018). Цифровая экономика России: открывающиеся риски и возможности// Социально-экономические явления и процессы, Липецк. – № 13 (4) – 147-157 с.
3. Колюшенко Н.Ф. (2009). Мошенничество с применением документарных инструментов// Международные банковские операции, №4. - С. 89-97.; Леднев М.В., Подосенков Н.С. (2015). Мошенничество в торговом финансировании: виды и методы минимизации// Международные банковские операции, №2(56). – С.60- 73.
4. Савинов Ю.А., Масюкова Т.Д. (2014). Эволюция платежных инструментов в международной торговле//Российский внешнеэкономический вестник, №8. – С. 33-41.
5. Шакирова Э. (2013). Bank Payment Obligation (BPO): новый метод платежа и финансирования международной торговли. //Конференция «Новые акценты в торговом и экспортном финансировании. – Москва. – Режим доступа: URL: http://www.interbankclub.com/LoadedFiles/Shakirova_Elvira-MBO-Prague-2013.pdf.
6. Австралийская фондовая биржа переходит на блокчейн//<https://hightech.fm/blockchain-based-stock-exchange>.
7. Усоскин В.М. (2019). Современный коммерческий банк: управление и операции. – М.: ЛЕНАНД. – 328 с.
8. Кумок С.И. и др. (1996). Анализ деятельности коммерческих банков / под общ. ред. С. И. Кумок. – М.: Вече, 1996. – 244 с.
9. Холмаматов Ф.К. (2023). Ўзбекистон Республикаси банк тизимининг барқарорлигини ошириш йўллари. И.ф.д. дисс. автореф. – Тошкент. – 90 б.
10. Бердияров Б.Т. (2020). Ўзбекистон Республикаси тижорат банкларининг ликвидлиги ва тўлов қобилиятини таъминлаш масалалари. И.ф.д. дисс. автореф. – Тошкент. – 73 б.

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100